

نقش امر به معروف و نهی از منکر در گسترش مشارکت عمومی

امروزه یکی از مهم ترین معیارهای مقبولیت نظام ها مشارکت عمومی مردم است. هرچه بیشتر مردم در انتخاب ها سهم بگیرند آن نظام را دموکرات تر می خوانند بالا بودن در صد مشارکت در نظام دموکراسی از افتخارات ملت ها به حساب می آید. مشارکت عمومی نشانگر شعور مردم است زیرا مردمی که در صحنه حضور دارند سرنوشت شان را خود رقم می زنند و اراده عمومی اراده توانمندی است که اگر بر هر چیزی تعلق گیرد آن را به همان سمت سوق خواهد داد.

خداوند هم در قرآن کریم اراده ملت ها را سرنوشت ساز خوانده می فرماید: (ان الله لا یغیر ما بقوم حتی ینقضوا ما بانفسهم و اذا اراد الله بقوم سوءا فلا مرد له و ما لهم من دونه من وال؛) در حقیقت، خدا حال قومی را تغییر نمی دهد تا آنان حال خود را تغییر دهند. و چون خدا برای قومی آسیبی بخواهد، هیچ برگشتی برای آن نیست، و غیر از او حمایتگری برای آنان نخواهد بود. امر به معروف و نهی از منکر، یکی از سنت های اسلامی است که نقش مهم در دگرگون ساختن جامعه دارد، زیرا امر به معروف و نهی از منکر از فروع مهمی است که بر همگان لازم است به قدر توان در آن سهم گیرند تا بتوانند جامعه مطلوبی را به وجود آورند. مقاله حاضر تحت عنوان «نقش امر به معروف و نهی از منکر در گسترش مشارکت عمومی» به بررسی این نقش می پردازد.

مفهوم معروف و منکر

«معروف اسم هر کاری است که حسن آن را با عقل و شرع تشخیص دهند و منکر آن است که عقل و شرع آن را انکار نمایند»

مفهوم مشارکت عمومی

مشارکت، حرکت دسته جمعی است که با همکاری توأم بوده، هدف مشترک داشته باشد، در تعریف آن چنین گفته اند: «مشارکت، حرکت داوطلبانه و چند جانبه ای است که برای رسیدن به اهداف مشخصی انجام می گیرد، در یک حرکت مشارکتی، افراد، با انگیزه و آگاهی به سمت اهداف روشنی به پیش می روند و خلاقیت و توانمندی خود را برای رفع موانع به کار می گیرند. در این صورت مجموع توانمندی یک گروه ده نفری به مراتب از مجموع توانمندی آنان در یک بستر غیر مشارکتی بیشتر و درخشانتر می باشد.

رهبر معظم آن را چنین بیان می کند: «مشارکت مردم یعنی بار اراده جامعه را دولت به تنهایی بر دوش نگیرد، بلکه با کمک مردم بگیرد که این بسیار منطقی است.

رابطه امر به معروف و نهی از منکر با مشارکت

امر به معروف و نهی از منکر دارای ماهیت سیاسی - اجتماعی است که برای رشد و سامان دادن جامعه، انتخاب و عزل حاکمان سیاسی و... مورد استفاده قرار می گیرد. امر به معروف و نهی از منکر بر کارهای فردی و گروهی صادق است. موضوع آن شامل عمل فردی و جمعی می شود همان گونه که مثلا امر کردن فرزند به نماز از مصادیق امر به معروف و باز داشتنش از کارهای ناپسند، مصداق نهی از منکر است، عمل فرد در برابر حکومت و حاکم نیز همان گونه است.

خلاصه این که امر به معروف و نهی از منکر افراد بی تفاوت را به عمل و موضع گیری وامی دارد که در تعیین سرنوشت خود و جامعه باید شرکت نماید. برخی از تعاریف مشارکت به همین جا منتهی می شود یکی از تعاریف ها این است: «مشارکت سیاسی فعالیت داوطلبانه اعضای جامعه در انتخاب رهبران و شرکت مستقیم و غیر مستقیم سیاست گذاری عمومی است) که این تعریف یکی از مصادیق امر به معروف و نهی از منکر در جامعه ارزش مدار است. زیرا امر به معروف

و نهی از منکر، مشارکتی است که جامعه را برای فعالیت داوطلبانه فرا می خواند. که هر کس خود را در برابر هم‌نوع خویش مسئول می شمارد. و خود را بیگانه از سرنوشت و ملت خویش به حساب نمی آورد.

نقش امر به معروف و نهی از منکر در گسترش مشارکت عمومی

یکی از مسئولیت‌های مهم در برابر جامعه، امر به معروف و نهی از منکر است. که هر شخص در قبال افراد جامعه وظیفه دارد که در حرکت به سوی خوبی و دوری از بدی کمک کند و همه باید مراقب باشند تا فساد دامن جامعه را نگیرد، جامعه شخصیت مستقل ندارد و افراد آن را تشکیل می دهد و افراد هر جامعه زنده و هدفمند هم جاذبه دارند و هم دافعه. جامعه بی درد که برایش همه چیز یکسان است به سوی ناامنی و فساد می رود، امر به معروف و نهی از منکر یکی از برنامه‌هایی است که انسان را با درد و احساس بار می آورد و عهده دار به وجود آمدن جامعه خوبان و شایستگان است، در جامعه‌ای که امر به معروف و نهی از منکر وجود داشته باشد، ارزش‌ها زنده خواهد ماند و از فساد و تباهی جلوگیری خواهد کرد زیرا افراد این جامعه مراقب هم‌اند امر به معروف و نهی از منکر اگر در جامعه اجرا شود از کارهای زشت باز می دارد. مردم را در برابر گناهان حساس می سازد، و منکر در جامعه گسترش نمی یابد، عملاً هم دیده ایم: در جامعه‌ای که نسبت به منکری حساس بوده‌اند، آن منکر رشد نداشته بلکه ریشه کن شده، و رستگاری و صلاح به سراغ‌شان آمده است چنان که قرآن در باره برخی از اهل کتاب می فرماید: (یومنون بالله و الیوم الآخر و یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و یسارعون فی الخیرات و اولئک من الصالحین)؛ به خدا و روز قیامت ایمان دارند؛ و به کار پسندیده فرمان می دهند و از کار ناپسند باز می دارند؛ و در کارهای نیک شتاب می کنند، و آنان از شایستگانند.

بدین جهت، قرآن یکی از دلایل‌های برتری امت پیامبر را عمل به سنت پسندیده امر به معروف و نهی از منکر ذکر می نماید: (کنتم خیر امه اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنکر و تومنون بالله و لواء امن اهل الکتب لکان خیرا لهم منهم المومنون و اکثرهم الفاسقون)؛ شما بهترین امتی هستید که برای مردم پدیدار شده‌اید: به کار پسندیده فرمان می دهید، و از کار ناپسند باز می دارید، و به خدا ایمان دارید. و اگر اهل کتاب ایمان آورده بودند قطعاً برایشان بهتر بود؛ برخی از آنان مومند و لبیشت‌ترشان نافرمانند.

اگر امر به معروف و نهی از منکر در جامعه‌ای اجرا نشود، آن جامعه از خوبی‌ها بی بهره خواهد ماند، به طور قطع اگر جامعه‌ای بخواهد ارزش‌ها در آن زنده باشد، راهی نیست جز این که، همه مردم: دولت و ملت، در مقابل بدی‌ها و خوبی‌ها حساس باشند؛ امر به معروف و نهی از منکر جامعه را به صورت جامعه زنده و پویا در می آورد که مردم به بی‌عاری گرفتار نمی شوند، بدان و اهل باطل بر آن جامعه حکم نمی راند امام علی (علیه السلام) در وصیتنامه اش می فرماید: «لا تترکن الامر بالمعروف و النهی عن المنکر فیولی الله الامر شرارکم ثم تدعون فلا یتجاب لکم علیکم»؛ هرگز امر به معروف و نهی از منکر را ترک نکنید، وگرنه خداوند بدان را بر شما مسلط می سازد، آنگاه هرچه دعا کنید تا شرشان از سر شما کوتاه شود مستجاب نمی شود.

خداوند سرنوشت ملت‌ها را به دست خود‌شان سپرده است وقتی در جامعه‌ای، امر به معروف و نهی از منکر ترک شود، بدان، بر آن‌ها مسلط می شوند و بدی‌ها شایع می گردد، طبیعی است که وقتی منکرات همه جا را پر کرد ارزش‌ها می میرد، در چنین شرایط بهترین کار احیای این سنت مقدس است، دیگر جایی برای دعا نیست. باید در چنین شرایطی، دامن‌همت به کمر بست و در این فریضه الهی مشارکت کرد. که این یکی از اهداف سنت حسنه امر به معروف و نهی از منکر است. جامعه‌ای که در آن امر به معروف و نهی از منکر رواج داشته باشد، همه کس خود را مکلف می داند تا در سرنوشت خود و دیگران شرکت نماید. در غیر این صورت آن جامعه را زنده نمی شمارند بلکه زنده‌نماست

چنان که امام علی (علیه السلام) می فرماید: «و منهج تارك لانكار المنكر بلسانه و قلبه و يده فذالك ميت الاحياء» و بعضی دیگر منکر را با زبان و قلب و دست رها ساخته اند که چنین کسی از آنان، مرده ای میان زندگان است. وقتی در جامعه ای امر به معروف و نهی از منکر را در تمام مراحلش ترک کنند، حساسیت نسبت به گناه را از دست می دهند، افراد چنین جامعه اگرچه زنده باشند، بخورند و بیاشامند اما مردگانند که می خورند و می آشامند. اگر چنین شد مردم به سوی بدی کشیده می شوند، خوبی ها به باد فراموشی سپرده می شود و مردم از تربیت باز می مانند، و منکرات گسترش می یابد، لذا در فرهنگ اسلام جامعه ای زنده است که در آن امر به معروف و نهی از منکر زنده باشد؛ به طور قطع چنین جامعه، دارای بسیاری از فضایل، و تربیت پذیر خواهد بود، زیرا امر به معروف و نهی از منکر شرایطی دارد که اگر به آنها عمل شود انسانها ساخته می شوند، که یکی از شرایط، این است که انسان منکر و معروف را بشناسد و به آن عامل باشد وگرنه: «رطب خورده منع رطب چون کند.» اگر به این شرایط عمل کنند هم جامعه اسلامی از نظر علمی به جایی می رسد، هم از نظر عملی، این مهمترین و سازنده ترین برنامه برای جامعه زنده و پویا است که همه خود را به نحوی در سرنوشت عمومی شریک می دانند. یکی از مهمترین مصادیق امر به معروف و نهی از منکر، حساسیت نسبت به سرنوشت سیاسی جامعه است چه در انتخاب و عزل رهبران باشد، یا معروف و منکری که به سبب دولت و دولت مردان در جامعه ترویج می شود.

موارد ذیل نمونه هایی از مشارکت عمومی است که امر به معروف و نهی از منکر در آن نقش بسیار مهم دارد:

۱. مشارکت عمومی در برابر فساد

جامعه اسلامی مانند اعضای یک پیکرند، که در برابر هم احساس مسئولیت می کنند، پیامبر گرامی اسلام می فرماید: «دو مومن وقتی در راه خداوند همدیگر را دوست بدارند و به هم مهر بورزند و برادری کنند، مانند یک پیکرند که هر عضوی از آن گرفتار رنجی شود، دیگری آن را احساس می کند.»

شعر معروف سعدی بر گرفته از همین سخن بلند است:

“بنی آدم اعضای یک دیگرند*** که در آفرینش ز یک گوهرند”

“چو عضوی به درد آورد روزگار*** دیگر عضوها را نماند قرار”

“تو کز محنت دیگران بی غمی*** نشاید که نامت نهند آدمی”

مومنان همواره در صدد اند تا خود و دیگران را به سوی خوبی سوق دهند، قرآن کریم می فرماید: (و المومنون و المومنات بعضهم اولیاء بعض یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و یقیمون الصلاه و یوتون الزکاه و یطیعون الله و رسوله اولئک سیرحهم الله ان الله عزیز حکیم؛) و مردان و زنان با ایمان، دوستان یکدیگرند، که به کارهای پسندیده و امی دارند، و از کارهای ناپسند باز می دارند، و نماز را بر پا می کنند و زکات می دهند، و از خدا و پیامبرش فرمان می برند. آنانند که خدا به زودی مشمول رحمتشان قرار خواهد داد، که خدا توانا و حکیم است.

خداوند منافقان را نیز اعضای یکدیگر می شمارد، لیکن آنان در امر به منکر فعالند تا جلو معروف را بگیرند: (المنافقون و المنافقات بعضهم من بعض یامرون بالمنکر و ینهون عن المعروف و یقبضون ایدیهم نسوا الله فنسیهم ان المنافقین هم الفاسقون؛) مردان و زنان دو چهره، همانند یکدیگرند. به کار ناپسند و امی دارند و از کار پسندیده باز می دارند، و دست های خود را از انفاق فرو می بندند. خدا را فراموش کردند، [پس خدا هم] فراموششان کرد. در حقیقت، این منافقانند که فاسقند.

بدون مشارکت مومنان جلوگیری از منکراتی ممکن نیست، که نفاق پیشگان در هر زمان برای دولت و ملت با ایمان به وجود می آورند. باید اعضای جامعه اسلامی دست به دست هم دهند، تا بتوانند جامعه را از این منکرات باز دارند، و امر به معروف و نهی از منکر نمی گذارد بیماری های منافقان بر اعضای جامعه مومنان سرایت کند و دیگر اعضا را رنج دهد. چون همگان خود را مسئول می پندارند به فرموده پیامبر اکرم(صلی الله علیه وآله): هر فرد مومن در برابر دیگران مسئولیت دارد، زیرا در جامعه ایمانی همه سرپرستند و ریاست به معنای خدمت است تا جامعه، سالم به مقصد برسد از این رو پیامبر(صلی الله علیه وآله) فرمود: «کلکم راع و کلکم مسئول عن رعیت».

۲ مشارکت در امور سیاسی

امر به معروف و نهی از منکر دامنه بسیار گسترده دارد، تنها به این محدود نمی شود که در کوچه و پس کوچه یا خانه و خانواده و در محدوده خاص این سنت انجام شود یکی از مصادیق بارز امر به معروف و نهی از منکر مشارکت در امور اجتماعی و دولتی است در طول تاریخ امامان ما و رهبران دینی به عنوان امر به معروف و نهی از منکر در برابر بیدادگری ها به پا خواسته و به پیروزی رسیده اند. همان گونه که امام حسین (علیه السلام) هدف از قیام خود را امر به معروف و نهی از منکر بیان می دارد، در عصر ما مهم ترین انگیزه امام راحل(ره) و فقهای معظم برای پایان دادن حکومت چند هزار ساله ستم شاهی، امر به معروف و نهی از منکر بود، و در همه زمان ها این گونه بوده است عمل مهم فقیه بزرگوار میرزای شیرازی امر به معروف و نهی از منکر بود که دشمن را از پای در آورد.

حکومت چه اسلامی باشد یا طاغوتی مردم و مومنان مسئولند که در برابر حکومت و دولت احساس وظیفه نمایند، اگر به راه نادرست می رود او را باز دارند و اگر در مسیر درست به پیش می رود، با آنان همراه شوند. این ها مواردی است که خود از مصادیق مشارکت به حساب می آید. چنان که همواره این سنت اجتماعی عزت مسلمانان و جوامع اسلامی را در پی داشته است همان گونه که امام صادق(علیه السلام)فرمود: «امر به معروف و نهی از منکر دو آفریده از آفریدگان خداوندند، کسی که آن دو را یاری نماید خداوند به او عزت می بخشد و کسی که آن دو را خوار نماید خداوند تعالی خوارش می کند».

اسلام خواسته است جامعه اسلامی برای همیشه پویا و متحرک باقی بماند. زیرا: در هر جامعه ای که حساسیت عمومی در مقابل بیماری ای ایجاد شود چنین جامعه در مقابل آن بیماری آمادگی خواهد گرفت و در پی نجات خواهد بود، امر به معروف و نهی از منکر جامعه را در مقابل امراض اخلاقی واکسینه می نماید؛ و به سوی دین و دینداری و دخالت در سرنوشت خویش فرا می خواند. که در سنت امر به معروف و نهی از منکر همه جمع است.

نقش امر به معروف و نهی از منکر در دوام مشارکت

بدون تردید هیچ قانونی نمی تواند انسانها را به راحتی به کاری فرا خواند، جز آنچه که پشتوانه ایمانی دارد، و انسان را تربیت می سازد، فرق است میان مشارکت کلیشه ای و با انگیزه. امر به معروف و نهی از منکر با انگیزه تربیت و واداشتن انسان از درون برای مشارکت آماده می سازد، قرآن کریم دستور مقدس امر به معروف و نهی از منکر را در کنار مهمترین عوامل تربیتی اسلام ذکر می نماید زیرا: امر به معروف و نهی از منکر یکی از مهمترین عوامل تربیت جامعه اسلامی است که سبب می شود انسان با انگیزه درونی برای زنده نمودن ارزشها مشارکت نماید، چنان که دانشمندان تربیت گفته اند:

«امر به معروف و نهی از منکر، به عنوان یک امر اجتماعی در موارد گوناگون جنبه ارشادی دارد و از این جهت نیز یک روش تربیتی اساسی است. انسان طبیعتاً ارشاد را بهتر از دستور دادن تحمل می کند».

کسی که به این سنت حسنه عقیده داشته باشد، نیاز به پلیس و تعقیب قانون ندارد، خود جوش به این عبادت مهم عمل می کند، برخلاف جوامعی که از انگیزه ایمانی خالی است، چنان که می بینیم امروزه انسان با همه شعارها، اعلامیه های حقوق بشر و... از ترس و وحشت عجیبی رنج می برد. سلاحهای کشتار جمعی بیشتر در میان همان هایی وجود دارد که بیشتر سنگ حقوق بشر و انسان دوستی را بر سینه می کوبند و این تضاد و دو رویی میان شعار و عمل است که این مدعیان گرفتار آند، و در مشارکت ها نیز سطحی عمل می کنند، زیرا از انگیزه های درونی تهی است اما اسلام به گونه ای تربیت می سازد که ظاهر و باطن انسان، مانند آینه شفاف و زلال باشد و در مشارکتش نیز انگیزه جز خدا نداشته باشد و مسلم است که این گونه مشارکت بسیار با شکوه، انسان ساز، و بادوام است. قرآن کریم در بیان صفات مومنان چنین می فرماید: (الذین ان مکناهم فی الارض اقاموا الصلاه و اتوا الزکاه و امروا بالمعروف و نهوا عن المنکر و لله عاقبه الامور) همان کسانی که چون در زمین به آنان توانایی دهیم، نماز برپا می دارند و زکات می دهند و به کارهای پسندیده و امی دارند، و از کارهای ناپسند باز می دارند، و فرجام همه کارها از آن خداست. روشن است که آن کس که بهره ای از ایمان دارد، خود را مسئول می داند تا در امور اجتماعی شرکت ورزد.

نتیجه

از مجموع آن چه که گذشت به این نتیجه می توان رسید که امر به معروف و نهی از منکر مشارکت و نظارت عمومی است که ملت و دولت باید در آن سهیم باشند، و افراد جامعه نسبت به همدیگر و دولت وظیفه دارند تا این مسئولیت خطیر را به عهده داشته، به خیر و نیکی دعوت نمایند، تا مصداق فرمایش خداوند باشند: (و لتکن منکم امه یدعون الی الخیر و یامرون بالمعروف و ینهون عن المنکر و اولئک هم المفلحون) و باید از میان شما، گروهی، [مردم را] به نیکی دعوت کنند و به کار شایسته وادارند و از زشتی بازدارند، و آنان همان رستگارانند.

خلاصه این که در هر جامعه که سنت زیبای امر به معروف و نهی از منکر رواج داشته باشد، در آنجا مشارکتها گسترش می یابد و مردم احساس مسئولیت می نمایند و سرنوشت خویش را به دست می گیرند. و انسان هایی که نسبت به سرنوشت خود و جامعه حساسند، مشارکتشان نیز گسترده تر است از این رو نقش امر به معروف و نهی از منکر در گسترش مشارکت عمومی بسیار روشن است. امیدواریم این سنت حسنه باز هم زنده شود تا بتواند انسانها را نیز زنده نماید ان شاءالله.